

KIELTEISEN TURVAPAIKKAPÄÄTÖKSEN SAANEIDEN TUKEMINEN SEURAKUNNISSA

Seurakunnista haetaan tänä syksynä ja ensi talvena apua ja turvaa. Kirkon ei tule silloin sulkea oviaan avun pyytäjiltä.

Kirkkolain 1:1§ mukaan kirkon tulee toimia ”lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi”. Kirkkojärjestys 4:3§ täsmentää, että seurakunnan ja sen jäsenten osoittamaan kristilliseen rakkauteen ei tule asettaa kansallisia tai kirkon jäsenyyteen liittyviä rajoituksia vaan apu tulee antaa ”erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta.”

Kirkkojärjestyksen mukaan kaikkien seurakuntalaisten ja työntekijöiden kuuluu tehdä diakoniaa. On tärkeää löytää seurakuntalaisten joukosta erilaiset uusien innovaatioiden suunnittelijat, kehittäjät ja tekijät. Juuri tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa kirkolta odotetaan aktiivista roolia, jonka avulla vahvistetaan kansalaisyhteiskuntaa, osallistumista ja läsnäoloa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Perusoikeudet koskevat kaikkia

Suomen perustuslain 19§:n mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.” Tämä koskee myös paperittomia, ja tarkoittaa mm. oikeutta terveyden ja elinkyvyn säilyttämisen kannalta välttämättömään majoitukseen, ruokaan ja sairaanhoitoon. Julkisella vallalla on niin perustuslain kuin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean päätös

Euroopan kirkkojen komissio teki v. 2013 valituksen Euroopan Sosiaalisten oikeuksien komitealle Hollannin valtion ryhdyttyä jättämään satoja paperittomia ihmisiä ulos heitteille. Komitean tuomitsi Hollannin valtion, koska se oli laiminlyönyt Euroopan sosiaalisen peruskirjan velvoitetta turvata kaikille alueellaan oleskeleville suojaa, vaatetusta ja ruokaa. Myös Suomi on allekirjoittanut peruskirjan ja sitoutunut perusoikeuksien turvaamiseen.

Peruskirja määrittää myös Suomen perustuslain § 19:n sisältöä, jonka mukaan myös paperittomalle henkilölle on annettava esimerkiksi välttämättömintä sairaanhoitoa hänen yksilöllisissä tarpeissaan. Myös julkisen palvelulupauksen kohdalla hallitus ei voi sivuuttaa perustuslain, Euroopan unionin oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamia velvoitteita.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on tulkintakäytännössään katsonut, että Euroopan sosiaalinen peruskirja edellyttää valtioiden myöntävän kiireellistä sosiaaliturvaa (mihin kuuluu majoitus, vaatetus, ruoka ja kiireellinen terveydenhuolto) kaikille maassa oleskeleville henkilöille, riippumatta heidän oleskelustatuksesta tai kansalaisuudesta. Komitea on myös ollut kriittinen valtion käytännöstä, jossa kiireellisen sosiaaliturvan epäämistä on käytetty maahanmuuttopolitiikan välineenä.

Toimeentulotukea tulee hakea henkilökohtaisesti sosiaalivirastosta ja kielteisestä päätöksestä on valitusmahdollisuus. Kielteisestä toimeentulopäätöksestä tulisi myös heti ilmoittaa Paperittomat-hankkeelle, joka seuraa kuntien toimintaa. Perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen siirtyvät Kelan hoidettavaksi vuoden 2017 alussa.

Jos henkilö turvapaikan hakemisen jälkeen saa oleskeluluvan Suomesta, hänellä on oikeus samoihin Kelan etuuksiin ja muuhun sosiaaliturvaan kuin muillakin Suomessa vakinaisesti asuvilla. On hyvä muistaa, ettei päätöstä sosiaaliturvaan kuulumisesta voida tehdä ennen oleskeluluvan myöntämistä.

Kenenkään ihmisen auttaminen ei ole laitonta tai muuten rangaistavaa. Kirkon tulee auttaa avuntarvitsijoita näiden itsensä vuoksi, ei ajatellen oman asemaansa tai maineensa rakentamista. Näin toimimalla kirkko parhaiten myös viestii omasta tehtävästään.

Paikallinen/alueellinen verkostoyhteistyö

Kunnan, järjestöjen ja paikallisten seurakuntien tulee suunnitella yhdessä miten turvataan kunnan alueelle jäävien ihmisten perusoikeudet. Resurssit tukitoimiin on viisainta koota yhdessä. Samalla huolehditaan tukitoimien koordinaatiosta ja luontevasta työnjaosta eri toimijoiden kesken.

Jos kunta ei suostu yhteistyöhön paperittomien perusoikeuksien turvaamiseksi, tulisi jatkaa kuntaan vaikuttamista seuraavissa kysymyksissä:

- Perusoikeuksiin pohjautuvan perustoimeentulotuen saaminen sosiaalitoimesta
- Hätmajoituksen organisointi
- Asumismahdollisuuksien järjestäminen ottamalla käyttöön kaikki sellaiset tilat, jotka pikaisesti voidaan muuntaa majoituskäyttöön soveltuviksi
- Terveystieteiden turvaaminen kunnissa
- Vapaaehtoisten terveydenhoidon ammattilaisten aktivoiminen ja Global Clinic -toiminnan organisointi. Ks. http://www.paperittomat.fi/?page_id=903
- Lasten koulunkäynnin turvaaminen

Tuen muodot

- Ruoka- ja vaateapu ja muut säälliseen elämään tarvittavat tarvikkeet
- Yhteisten ruokailujen lisääminen yksinäisyyden ja vieraantumisen ehkäisemiseksi
- Monipuolisen neuvonnan ja ohjauksen järjestäminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa
- Osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen kaikessa seurakunnan toiminnassa ja monipuolisen psykososiaalisen tuen tarjoaminen
- Lapsi- ja perhetyön tukea lasten kasvatuksessa ja ystävöitymistä
- Nuorten turvapaikanhakijoiden aktiivinen mukaan vetäminen suomalaisnuorten joukkoon (urheilu, pelit, avartti- toiminta, yhteinen tai parityönä vapaaehtoistehtävissä toimiminen)
- Erilaisiin vapaaehtois- ja talkotehtäviin aktiivinen kutsuminen
- Työharjoittelumahdollisuuksien tarjoaminen
- Mielekkään ja hyödyllisen tekemisen tarjoaminen (turvapaikanhakijan oikeus tehdä ansiotyötä päättyy siinä vaiheessa, kun hän saa lainvoimaisen päätöksen asiassaan (eli kun valitusaika on kulunut loppuun tai kun hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus (KHO) on antanut ratkaisunsa tai KHO ei anna valituslupaa; tämä voi olla eri ajankohta kuin esim. se, kun vastaanottopalvelut loppuvat
- Erilaisten ammattitaitojen ja työn saantia jatkossa edistävien pätevyyskoulutusten tarjoaminen

Paperittomuuden ja asunnottomuuden akuutit tarpeet edellyttävät diakonian resurssien monipuolista vahvistamista sekä kekseliästä ja innovatiivista työtettä.

Lähettkää tietoa toimintamalleistanne ja yhteistyöstä kuntatasolla kirkkohallitukseen Kalle Kuusimäelle ja Marja-Liisa Laihialle.

Oleskelun laillistaminen

Oleskelun voi Suomessa laillistaa myös muulla perusteella kuin turvapaikkamenettelyn kautta, esimerkiksi hakemalla oleskelulupaa työn tai opiskelun perusteella. Kriteerit oleskelulupien myöntämiselle on tarkoin määritelty. Lupien edellytyksenä on kuitenkin voimassa oleva matkustusasiakirja.

Lainsäädännön kiristäminen synnyttää paperittomuutta

Suomen hallitus on tiukentanut kansainvälisen suojelun myöntämistä kuluneen vuoden aikana useilla nopeilla lainsäädäntömuutoksilla tutkimatta niiden seurausvaikutuksia. Hallitus on perustellut lakimuutoksia kansallisen taloudellisen edun vaalimisella ja Suomen vetovoimaisuuden pysäyttämällä.

Seuraavassa kuvataan toimia, jotka synnyttävät paperittomuutta. Niitä on syytä arvioida kriittisesti. Suomi on allekirjoittanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja lukuisia kansainvälisiä sopimuksia ja sitoutunut niissä kansainvälisen suojelun velvoitteisiin.

Maahanmuuttovirasto julkaisi uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta ja siirsi painotuksen sisäisen paon mahdollisuudelle turvapaikkapäätöksissään. Uusien maalinjauksien tultua voimaan kansainvälisen suojelun saaminen on entistä vaikeampaa ja entistä useampi näistä maista tuleva saa kielteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa. Paluu kotimaahan on kuitenkin monille mahdotonta.

Humanitaarinen lupa poistettiin laista huhtikuussa 2016. Tämä lupa annettiin aikaisemmin humanitaarisin perustein henkilölle, joiden kohdalla turvapaikan tai toissijaisen suojelun edellytykset eivät täytyneet, mutta jotka eivät voineet palata kotimaahansa sen huonon turvallisuustilanteen tai esimerkiksi ympäristökatastrofin vuoksi. Lakimuutoksen seurauksena ne ihmiset, jotka ovat saaneet oleskeluluvan humanitaarisen suojelun perusteella, eivät voi saada enää jatkolupaa samalla perusteella, vaan heillä täytyy olla jokin muu peruste oleskeluluvan saadakseen.

Irakilaisia turvapaikanhakijoita ei ole voitu palauttaa vastentahtoisesti, koska Suomella ei ole Irakin valtion kanssa solmittua palautussopimusta.

Suomi solmi palautussopimuksen Afganistanin kanssa 4.10.2016. Sopimus on herättänyt suurta huolta palautettavien ihmisten turvallisuudesta. Erityisen vaikeassa asemassa ovat nuoret, alaikäisinä tulleet, joilla ei ole minkäänlaisia yhteyksiä synnyinmaahansa. Monet heistä ovat eläneet lapsuutensa Iranissa pakolaisina. Suomea sitoo Geneven pakolaisopimuksen keskeisin kohta, palautuskielto maihin, joissa henkilöä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu (perustuslaki 9§).

Myös perheenyhdistämisen ehtoja on kiristetty siten, että yhä useammin perheenyhdistämisen edellytyksenä on hyvin korkea toimeentuloedellytys. (Viimeisimpien lakimuutosten jälkeen myös toissijaista suojelua saaneiden henkilöiden perheenjäsenten tulee osoittaa täyttävänsä hyvin korkean toimeentuloedellytyksen päästäkseen Suomeen. Turvapaikan 1.7.2016 jälkeen saaneiden henkilöiden perheenjäsenten tulee hakea perheenyhdistämistä kolmen kuukauden sisällä välttyäkseen toimeentuloedellytykseltä.) Käytännössä nämä edellytykset vähentävät merkittävästi mahdollisuuksia saada oleskelulupa Suomeen perheenyhdistämisen kautta ja saattavat lisätä paperittomuutta.

Turvapaikanhakijoiden oikeutta maksuttomaan oikeusapuun on kiristetty. Esimerkiksi avustajan käyttö turvapaikkapuhuttelussa korvataan pääsääntöisesti enää vain yksin tulleeille alaikäisille. Muut hakijat joutuvat osoittamaan erittäin painavan henkilökohtaisen syyn saadakseen avustajan käytön puhuttelussa

korvattua oikeusavusta. Myös valitusaikaa turvapaikkaprosessissa on lyhennetty siten, että entisen 30 päivän valitusajan sijaan maahanmuuttoviraston päätöksestä tulee nyt valittaa 21 päivän kuluessa ja hallinto-oikeuden päätöksestä 14 päivän kuluessa.

Jo edellinen hallitus poisti mahdollisuuden tilapäiseen oleskelulupaani niiltä kielteisen päätöksen saaneilta turvapaikanhakijoilta, joita ei voida palauttaa vastentahtoisesti ja poisti heiltä oikeuden vastaanottopalveluihin:

1.7.2015 tuli voimaan ulkomaalaislain muutos, jolla muutettiin maasta poistamisen estymisen vuoksi annettavan tilapäisen oleskeluluvan saamisen ehtoja. Aiemmin tilapäisen oleskeluluvan saattoi saada tilanteessa, jossa henkilöä ei viranomaistoimin pystynyt poistamaan maasta. Lakimuutoksen jälkeen tilapäisen oleskeluluvan edellytyksenä on, että henkilö, jota viranomaiset eivät pysty poistamaan maasta, yrittää ensin palata vapaaehtoisesti ja edesauttaa paluutaan. Vain jos vapaaehtoinen paluu ei onnistu johtuen muusta kuin henkilön omista toimista, voi tilapäisen oleskeluluvan saada tällä perusteella.

1.7.2015 astui voimaan myös muutos nk. vastaanottolakiin (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta), millä rajattiin täytäntöönpanokelpoisen maastapoistamispäätöksen saaneen henkilön oikeutta vastaanottopalveluihin tilanteessa, jossa häntä ei voida poistaa viranomaistoimin maasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos viranomaiset eivät pysty poistamaan henkilöä maasta, eikä hän suostu palaamaan kotimaahansa vapaaehtoisesti, tietyn määräajan kuluttua hänet poistetaan vastaanottokeskuksesta tai, mikäli hän on asunut yksityismajoituksessa, hänen vastaanottopalveluina saamansa tuki lopetetaan.

Elokuussa 2016 Maahanmuuttovirasto antoi ohjeen, jonka mukaan vastaanottokeskuksilla on velvollisuus poistaa kielteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat keskuksista, jos he eivät suostu palaamaan vapaaehtoisesti lähtömaihinsa. Vastaanottokeskuksen johtaja voi vain poikkeuksellisissa tapauksissa päättää palveluiden jatkamisesta erityisen henkilökohtaisen syyn vuoksi.

Lisätietoa

- Paperittomat hanke ja paperittomat-verkosto www.paperittomat.fi
- PICUM –järjestö (kirkkohallitus jäsen) www.picum.org
- Maahanmuuttovirasto www.migri.fi
- Sakasti <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content38EE47>

7.11.2016 Helsingissä

Kirkon monikulttuurisen työn työryhmä